

Орієнтовне поурочне планування для 8 класу

Уроки № 34-37

ВІДРОДЖЕННЯ

Урок №34

Тема: Епоха Відродження (Ренесансу) в Європі. Гуманізм. Культ античності. Характерні риси ренесансної культури й літератури

Мета: стисло ознайомити учнів з добою європейського Відродження; розкрити витоки та сутність світоглядно-естетичного перевороту цієї епохи; поглибити розуміння сутності поняття «гуманізм»; схарактеризувати особливості ренесансної культури й літератури, ознайомити учнів з провідними мислителями та митцями Відродження; сприяти формуванню цілісного сприйняття й розуміння історико-культурного розвитку людства; розвивати культурно-естетичні смаки учнів і вміння зіставляти й узагальнювати набуті знання.

Обладнання: слайд-презентація «Європейське Відродження: ідеї, митці, твори»; виставка творів Піко делла Мірандоли, Франческо Петрарки, Джованні Боккаччо, Еразма Роттердамського, Вільяма Шекспіра, Франсуа Рабле, Мігеля де Сервантеса Сааведри; фрагмент трактату Піко делла Мірандоли «Про гідність людини»; відео «Художні музеї світу. Лувр». – Режим доступу: <http://youtube.com/watch?v=qjA1XR7umZc>

Епіграф: *Згадайте в поспіху вагона,
в невідворотності зникань,
як рафаелівська Мадонна
у вічі дивиться вікам!*

Ліна Костенко.

«Вже почалось, мабуть, майбутнє...»

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Стислий аналіз виконання контрольного тесту з теми «Середньовіччя»

III. Вступне слово вчителя. Мотивація навчальної діяльності учнів

Історична довідка. Друге тисячоліття після Різдва Христового позначилося в Європі швидким розвитком торгівлі й міст. Особливо активно цей процес відбувався на півдні Європи, де поступово склався особливий соціальний стан – бюргерство (від франц. *bourg* – місто, ярмаркове містечко). Вільні городяни, що здебільшого живуть торгівлею, відчувають свою соціальну незалежність, оскільки в їхніх кишенях накопичуються величезні суми грошей. Вони мають певний вільний час для відпочинку й розваг, для осмислення життя й духовного та освітнього розвитку. Сформувалася нова людина – індивідуаліст, яка сама визначає свій життєвий

шлях, формує світоглядно-естетичні цінності, відстоює право на земне повноцінне життя, кохання й щастя. Першими про це заговорили в Європі П'єр Абеляр (XII ст.) у Франції та Данте Аліг'єрі (на межі XIII–XIV ст.) в Італії.

У трактаті італійського гуманіста й мислителя Піко делла Мірандоли «Про гідність людини» сконцентрувалися провідні ідеї духовного досвіду доби Відродження.

Господь Бог, звертаючись до пралюдини Адама, говорить: «Я створив тебе істотою не небесною, але й не лише земною, не смертною, але й не безсмертною, щоб ти, позбавившись сумнівів, сам зробився творцем і сам остаточно створив свій образ. Тобі дана можливість впасти до рівня тварини, однак водночас ти маєш змогу піднятися до рівня Бога лише завдяки своїй внутрішній волі».

– Знайдіть у цьому фрагменті з трактату Піко делла Мірандоли ключові слова. Як ви їх розумієте? Як вони співвідносяться з поняттям «гуманізм»? (Учні знайомляться з визначенням поняття «гуманізм» за літературознавчим словником:

Гуманізм (лат. *humanus* – людський, людяний) –

1. В етичному плані – моральний принцип, в основі якого лежить переконаність у безмежних можливостях людини та її здатності до удосконалення, вимога свободи й захисту гідності особистості, ідея про право людини на щастя. Ідея гуманізму полягає в закріпленні норм людяності в суспільстві, в звільненні людини від рабського, феодального способу мислення.

2. Вужче – людяність, увага й любов до людини, готовність їй допомогти.

3. У філософському розумінні – це історично змінна система поглядів, сталим складником яких є визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, задоволення духовних і матеріальних потреб, розвиток здібностей.

4. У конкретно-історичному значенні гуманізм – інтелектуальна течія, котра виникла в епоху Відродження в Італії (початок XIV ст.), а потім, у XV–XVI ст., поширилася по всій Європі. Ідеї гуманізму можна виявити у фольклорі, в літературі, філософських трактатах та релігійних доктринах різних народів ще зі стародавньої доби. В епоху Відродження гуманізм вперше виступив як цілісна система поглядів і широка течія суспільної думки, викликавши справжній переворот у культурі й світогляді людей того часу. Черпаючи високі ідеї з античної філософії та літератури, в XIV–XVII ст. він став потужним культурним рухом. Наприкінці XV ст. з'явилося саме слово *гуманіст*.

Примітка (для запису в учнівські зошити):

Гуманізм (від лат. homo – людина, humanus – людський) – світогляд, що визначає центром світобудови людину як частину природи, найдосконаліше її творіння; визнає її право на свободу вибору та земне щастя).

– Що в словах Бога з трактату «Про гідність людини» свідчить про безмежні можливості людини? Поясніть, як ви розумієте з цього фрагмента, чи отримала людина від Бога право вибору.

– На уроках історії ви знайомилися з провідними ідеями доби Відродження. Які з них, по-вашому, закарбувалися в цьому епізоді з твору Піко делла Мірандоли? (Піко делла Мірандола, як великий мислитель і гуманіст, **стверджує ідеї самовдосконалення, саморозвитку людини, її моральної величч, право свободи вибору, здатність до творчого, розумного впорядкування світу та власного духовного розвитку.**)

Висновок: Отже, з другої половини XIV століття в Західній Європі розпочався новий історичний період, який з XVI століття завдяки художникові Джорджо Вазарі почали називати «Відродженням» (трактат «Життєписи знаменитих живописців, скульпторів і архітекторів» (1550). Вазарі проголосив ідею відродження античної спадщини в нову добу. Лише два з половиною століття тривала епоха європейського Відродження (або Ренесанс) – з другої половини XIV до початку XVII століття (культурологи називають 1616 рік, рік смерті двох геніїв Пізнього Відродження, Вільяма Шекспіра та Мігеля де Сервантеса Сааведри). Але за цей час світ змінився невідомо!

Мета нашого уроку – зрозуміти, які саме зміни відбулися у Західній Європі в світоглядно-естетичному плані; що зумовило небувалий розквіт науки, мистецтва, філософії, політики, пізнання світу (географічні відкриття); яке місце в цьому процесі відводилося людині, чому так гостро постало питання про людську гідність; чому ідейною домінантою цього часу став гуманізм. Знайомство з добою Відродження ми будемо деталізувати, розширювати й поглиблювати, текстуально вивчаючи твори таких видатних представників доби, як Франческо Петрарка, Вільям Шекспір та Мігель де Сервантес Сааведра. Проте сьогоднішній урок має допомогти нам скласти якомога цілісніше уявлення про цей час, з'ясувати його ідейні та естетичні домінанти, познайомитися з найвидатнішими мислителями й митцями, висловити особисте враження про деякі мистецькі шедеври.

IV. Оголошення й запис у зошити теми уроку. Вивчення нового матеріалу

Самостійна робота з підручником у динамічних групах

Завдання для груп:

I група: скласти схему-таблицю «Хронологічно-просторові межі європейського Відродження».

II група: стисло письмово визначити провідні ідеї ренесансного світогляду.

III група: стисло письмово визначити провідні напрями культурно-естетичного розвитку за доби Відродження.

IV група: порівняти погляди на людину в епоху Середньовіччя та за доби Відродження.

Перевірка виконання самостійної роботи в групах. Міні-презентації

I група (опорна схема уточнюється і доповнюється всіма учнями)

Хронологічно-просторові межі доби європейського Відродження

Раннє Відродження	Високе Відродження	Пізнє Відродження
XIV ст. – XV ст.	90-і рр. XV ст. – перша половина XVI ст.	Друга половина XVI ст. – перше десятиліття XVII ст.
Ідейно-естетичний центр: Італія	Ідейно-естетичні центри: Франція, Німеччина, Нідерланди, Польща	Ідейно-естетичні центри: Англія, Іспанія, Чехія
Найвідоміші діячі літератури: Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо	Літературні діячі та мислителі: Франсуа Рабле, П'єр Ронсар (Франція), Еразм Роттердамський (Нідерланди), Себастьян Бах, Ян Кохановський (Польща)	Літературні діячі: Вільям Шекспір (Англія), Мігель де Сервантес Сааведра (Іспанія), Ян Амос Коменський (Чехія)

II група (висновок записують усі учні в зошити)

Провідні світоглядні ідеї Ренесансу

Розуміння добротності людської природи.

Людина – гармонійна особистість, здатна творити і самостійно змінювати своє життя.

Філософське розуміння сутності і призначення людини – **гуманізм**.

Світогляд світський, оптимістичний.

Земне життя – прекрасна дійсність, в якій кожен має право розкрити свої таланти, можливості й неповторність.

Людина – «мірило всіх речей», «диво природи».

Висновок: Світоглядна модель Відродження антропоцентрична (універсальний антропоцентризм).

III група (висновок записують усі учні)

Естетичні домінанти доби Відродження

Інтелектуальний ідеалізм.

Гуманізм як любов і повага до людини.

Право людини на земне щастя.

Право людини на особистісне розуміння Божественної сутності та спілкування з Богом без посередників (представників церкви).

– Як ви розумієте слова англійського письменника XX століття Сомерсета Моєма «Людина – єдина мисляча частка в світобудові. Вона сама собі – ціла Галактика»?

– Як ви думаєте, чому слова «Людина може все!» стали девізом доби Відродження? Як вони співвідносяться зі ставленням до людини за доби античності?

IV група:

Погляд на людину за доби Середньовіччя та в епоху Відродження	
Середньовіччя	Відродження
Людина – слабка істота, життям якої керує Бог. Творче начало притаманне лише Богові.	Людина розраховує лише на себе, впевнюється у силі свого розуму. Вона гармонійна.
Людина – вмістилище гріха. Людина може любити лише Бога. Земне життя людини – підготовка до вічного життя душі. Земний шлях сповнений страждань, аскетизму	Людина – творча особистість. Людина добродісна. Людина має право на земне щастя, в тому числі й на плотське кохання. Життя людини на землі – шлях пізнання, радості, творчості, звершень
Центр світогляду – Бог	Центр світогляду – Людина

Висновок. За доби Відродження людина отримала право на вільний розвиток особистості. Це ідеологічна домінанта часу.

3. Перегляд і коментування слайд-презентації «Європейське Відродження: ідеї, митці, твори»(за випереджальним індивідуальним завданням до уроку)

Примітка. Рекомендуємо дати стисло інформацію про таких визначних **філософів і мислителів** доби Відродження як Піко делла Мірандола (Італія), Франсуа Рабле (Франція), Томас Мор (Англія), Еразм Роттердамський (Нідерланди), Томмазо Кампанелла (Італія), Нікколо Макіавеллі (Італія), Мішель Монтень (Франція), Жан Кальвін (Франція), Мартін Лютер (Німеччина) та про таких геніїв мистецтва, як Леонардо да Вінчі (Італія), Рафаель Санті (Італія), Мікеланджело Буонарроті (Італія), Тиціан (Італія), Тінторетто (Італія), Ян ван Ейк (Нідерланди), Пітер Брейгель-старший (Нідерланди), Альбрехт Дюрер (Німеччина).

Аналітична робота з картинами-шедеврами доби Відродження

(рекомендуємо використати відео «Художні музеї світу. Лувр»)

На уроці варто розглянути такі живописні шедеври як «Мона Ліза» («Джоконда») Леонардо да Вінчі, «Сікстинська Мадонна» Рафаеля Санті (зі зверненням до епіграфа, фрагменту вірша Ліни Костенко «Вже почалось, мабуть, майбутнє...») та фрагменти розпису Сікстинської каплиці Мікеланджело Буонарроті за такою схемою:

1. Погляньте на картину. Хто її автор? Яка її назва?
2. Яке враження справила на вас картина? Чим саме?
3. Які образи (образ) знаходяться в центрі полотна?
4. Яка роль відводиться образу людини у цьому витворі ренесансного художника?
5. Які кольори й чому використані?
6. Доведіть, що погляд на образ людини відповідає ідеалам гуманізму.

– Виразно прочитайте фрагмент вірша Ліни Костенко «Вже почалось, мабуть, майбутнє...», взятий епіграфом до уроку. Поміркуйте, чому образ рафаелівської Мадонни у сприйнятті поетеси є вічним образом? Чому вона радить своїм сучасникам

пам'ятати про образ Мадонни у життєвій круговерті сьогодення?

6. Огляд виставки літературних шедеврів європейського Відродження

Огляд проводить учитель або зарані підготовлений учень. Радимо зробити акцент на характеристичні творчі доробки Джованні Боккаччо (Італія), Франсуа Рабле (Франція), Лопе де Вега (Іспанія), Еразма Роттердамського (Нідерланди), Яна Амоса Коменського (Чехія), Томмазо Кампанелли (Італія), Томаса Мора (Англія), чії твори текстурально не вивчаються у школі, проте були знаковим не лише за доби Ренесансу, а й за наступних культурно-історичних епох. Варто відзначити сміхову стихію та ідеї карнавалізації у творах Рабле, дидактичний характер спадщини Коменського, новаторство письменників-утопістів Мора і Кампанелли).

V. Рефлексія (фронтальна бесіда)

– Чому, по-вашому, добу європейського Відродження називають оптимістичною добою? (Завдяки ідеалам гуманізму, вірі в перемогу розуму й добра.)

– Назвіть найвидатніших гуманістів Відродження. Як ідеї і як саме вони пропагували?

– Поясніть причини зміни релігійного світобачення на світське? Чому відбулася Реформація католицької церкви?

– Чому саме Італію вважають батьківщиною Відродження у Західній Європі?

– За схемою «Основні здобутки мусульманського та європейського Відродження» (див. додаток до уроку) назвіть спільні та відмінні риси цих культурно-історичних епох.

– Уважно прочитайте вірш П'єра Ронсара (1525-1585) «Сонет». Як у ньому втілена ідея надзвичайного інтересу ренесансної людини до шедеврів античності? Спробуйте визначити, що має істинну цінність для ліричного героя вірша Ронсара?

П'єр Ронсар

Сонет

Я хочу сам три дні читати «Іліаду»,
Тож двері замикай, мій Корідон тямкий,
А як порушить хто цей тихий супокій,
Помшцусь я на тобі, як за найгіршу зраду.

Служниці накажи, хай не наводить ладу,
Ви не потрібні теж – ні ти, ні хлопчик твій;
Я хочу сам три дні пожити в полоні мрій,
А там знайду я знов у любощах розраду.

Та як Кассандра нам, бува, пришле гінця,
Проси уклінно в дім, будь гречний до кінця,
Дай знати мені скоріш, хто жде коло порога.

До посланця її в ту ж мить я вийду сам;
А хай би хто з богів з'явивсь неждано нам, –
Дверей не відчиняй і для самого Бога.

Переклад Ф. Склєра

Самостійна робота на закріплення вивченого матеріалу по варіантах із взаємоперевіркою

Стисло характеризувати поняття, історичні постаті або діячів мистецтва доби Ренесансу за опорними словами:

I варіант	II варіант
Відродження	Ренесанс
Коперник	Галілео Галілей
Христофор Колумб	Васко да Гама
Рафаель Санті	Леонардо да Вінчі
Передренесанс	Данте Аліг'єрі
Беатріче	Томас Мор
«Утопія»	«Сонячне місто»
«Похвала Глупоті»	«Гаргантюа і Пантагрюель»
«Джоконда»	«Сікстинська Мадонна»
Сервантес	Шекспір
Ян Амос Коменський	Магеллан
Петрарка	Гуттенберг

VI. Аргументація й виставлення оцінок за урок

VII. Домашнє завдання:

Всім: 1. Схематично у зошитах представте світоглядно-естетичну модель західноєвропейського Відродження.

2. За підручником ознайомитися з життєвим і творчим шляхом Франческо Петрарки.

3. Підготувати виразне читання сонетів, вміщених у підручнику (сонети 61, 132).

Індивідуальне завдання:

Підготувати слайд-презентацію «Франческо Петрарка і його «Канцоньєре»».

Для допитливих: 1. Прочитати роман Яна Парандовського «Петрарка».

2. Читати твори Петрарки поза шкільною програмою.

Додаток до уроку:

Основні здобутки мусульманського та європейського Відродження	
Спільне	
<i>Розквіт науки</i> (особливо точних наук, математики, астрономії, медицини); розвиток торгівлі; збільшення кількості міст та зростання ролі міського населення у житті суспільства; захоплення здобутками античності, їх переосмислення і використання; становлення національних мов;	
Людина – це досконале гармонійне Боже створіння	
Відмінне	
Мусульманський Ренесанс	Європейський Ренесанс
Переважний розвиток літератури, особливо поезії. Митці-новатори: Рудакі, Гафіз, Фірдоусі, Омар Хайям Віршовані форми: касида, газель, масневі, рубаї, бейт	<i>Синтетичний розквіт усіх видів мистецтва.</i> Новаторство у літературі: Данте Аліг'єрі – поема; Вільям Шекспір – трагедія; Франсуа Рабле – сатира; Мігель де Сервантес – роман-пародія; Джованні Боккаччо – новела; Франческо Петрарка – сонет

Урок №35

Тема: Історія кохання в сонетах Франческо Петрарки. Образ ліричного героя та героїні. Втілення гуманістичних ідеалів у поезії митця. Структура сонетів Ф. Петрарки

Мета: стисло ознайомити учнів з особливостями становлення і розвитку Раннього (італійського) Відродження, розкрити місце і роль Франческо Петрарки як мислителя й митця в італійському Ренесансі; ознайомити учнів з життєвим і творчим шляхом Петрарки, з особливостями створення віршів Петрарки розкрити художню й психологічну своєрідність лірики Петрарки, дослідити особливості використання поетом сонетної форми; розкрити багатство почуттів ліричного героя Петрарки, автобіографічний аспект його поезії; сприяти вихованню поваги до внутрішнього світу людини, формуванню духовно багаті особистості.

Обладнання: слайд-презентація «Франческо Петрарка і його «Канцоньєре»»; відео «Франческо Петрарка. Сонет 61». – Режим доступу: <http://youtube.com/watch?v=ylzO1ha37VM>; відео «Франческо Петрарка і Лаура. Історія кохання». – Режим доступу: <http://youtube.com/watch?v=8LnctrpzkD0>

Епіграфи: Франческо Петрарка був першим великим гуманістом, поетом і громадянином, який зумів прозріти цілісність передренесансних течій

мислення і об'єднати їх у поетичному синтезі, що став програмою наступних європейських поколінь.

О. Веселовський. «Петрарка у поетичній сповіді «Canzoniere». 1304-1904»

Ця казка днів – вона була недовгою.

Цей світлий сон – пішов без вороття.

Це тихе сяйво над моєю долею! –

Воно лишилось на усе життя.

Ліна Костенко

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів

Учитель. Розпочалося наше знайомство з добою Ренесансу в Західній Європі. Перевіримо, як ви усвідомили, в чому полягають основні здобутки доби Відродження. Зробіть висновок щодо головного надбання східного (мусульманського) та європейського Відродження. Як воно змінило світоглядну модель людства? (Головне надбання ренесансних епох – це піднесення цінності й гідності людини на небувалу до того висоту. Гуманістичні ідеали Відродження знову перевернули світоглядну модель, поставивши у центр світобудови людину.)

Презентування схем «Світоглядно-естетична модель західноєвропейського Відродження»

(2-3 учні захищають свої моделі, весь клас здійснює корекцію; в результаті всі учні заносять у зошити остаточний варіант з висновками до схеми «Світоглядно-естетичні домінуючі культурно-історичних епох: Античність-Відродження», де частина «Відродження» залишалася незаповненою)

**Відродження (Ренесанс)
Світоглядна домінанта –
універсальний антропоцентризм
Всесвіт (Космос)**

Естетичні домінанти – гуманізм, інтелектуальний ідеалізм, піднесення людини до рівня Бога, проголошення права людини на земне гармонійне життя й щастя

**III. Оголошення теми й завдань уроку.
Мотивація навчальної діяльності учнів**

Учитель. Ми розпочинаємо поглиблене ознайомлення з кращими надбаннями доби Європейського Відродження. Першим у низці видатних митців-гуманістів ми відкриваємо для себе Франческо Петрарку. Уважно прочитайте слова О. Веселовського про Петрарку, взяті як один із епіграфів до уроку. Знайдіть у цьому висловлюванні ключові оцінки геніальності Франческо Петрарки та його ролі для світової культурно-філософської думки. Ми маємо зрозуміти, чому саме Італія стала простором Раннього Відродження, чому саме Петрарку вважають першим гуманістом Європи та чим його спадщина, й особливо сонети, актуальні й у наш час.

IV. Вивчення нового матеріалу

– Щоб краще зрозуміти світ Франческо Петрарки, детальніше розглянемо особливості доби, в яку довелося жити й творити поету-мислителю. Тож поговоримо, яким було Раннє Відродження.

(Для пояснення вчитель може використати характеристику італійського Відродження, дану Б. Шалагіновим.)

Три періоди італійського Відродження		
Ранній період «Треченто» («тисяча трьохсоті роки»)	Зрілий період «Кватроченто» («чотирьохсоті»)	Пізній період «Чінквеченто» («п'ятисоті»)
XIV століття	XV століття	XVI століття
Найяскравіші представники – флорентійська трійця: Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо, новеліст Франческо Саккеті. Латина у науково-філософських працях. У літературі – народна італійська мова (тосканський діалект)	Доба гуманістів, загальне захоплення античністю, пріоритет латини. Видатні митці: Луїджі Пульчі, Маттео Баярдо, Анжело Поліціано	Намітився поступовий перехід у бароко. Найяскравіші представники: Лодовіко Аріосто, Мікеланджело Буонарроті, історик і драматург Нікколо Макіавеллі, останній ренесансний і перший бароковий поет Торквато Тассо, гуманіст-утопіст Томмазо Кампанелла

– У цьому сузір'ї на небосхилі італійського Відродження Франческо Петрарка є найяскравішою зіркою. Поглиблюємо своє перше враження про Петрарку як людину й митця, отримане в процесі опрацювання статті підручника. Погляньте на портрет Франческо Петрарки. Що насамперед вас приваблює в цій людині? Чому? Як ви думаєте, чому Франческо Петрарка зображений у лавровому вінку і з книгою в руках?

Перегляд відеопрезентації «Франческо Петрарка і його «Канцоньєре»

Самостійна робота з взаємоперевіркою («Біографія Франческо Петрарки за опорними словами»)

Завдання:

Дайте пояснення до понять і власних назв, пов'язаних з життєвим і творчим шляхом Петрарки.

Флоренція (Місто, в якому народився Франческо Петрарка.)

1304 рік (Рік народження Франческо Петрарки.)

Петракко (Прізвище батька митця.)

Авіньйон (Місто на півдні Франції, де пройшло майже усе свідоме життя Петрарки.)

Данте Аліг'єрі та Блаженний Августин (Кумири Франческо Петрарки.)

Гуманістична латина (Літературна мова доби Відродження.)

«Африка» (Історична поема Петрарки про Сціпіона Африканського – переможця Ганнібала під час Пунічних воєн. Написана латиною.)

1341 рік. Капітолійський пагорб у Римі. (Петрарку увінчано лавровим вінком. Зберігся переказ про те, як Боккаччо, що був присутнім на Капітолії під час церемонії, сказав пророчі слова про те, що «настав час відродження» величних традицій минулого.)

«Canzoniere» («Книга пісень».)

Лаура (Кохана Петрарки, оспівана ним у віршах «Книги пісень».)

«Моя таямниця» (Або «Книга про зневагу до світу», у якій Петрарка намагається розібратися у власній душі, у суперечливих почуттях. Написана у формі діалогу Франциска (герой Петрарки) та Святого Августина. Це своєрідний внутрішній діалог світського та релігійного начал у свідомості й душі людини Раннього Відродження.)

«Співець Лаури» (Франческо Петрарка.)

1370 рік (Рік смерті Франческо Петрарки.)

(Цей перелік учитель може скоротити або розширити на власний розсуд.)

– Як ви думаєте, чому із чималої літературної та науково-філософської спадщини Петрарки для наступних поколінь найбільше значення має «Книга пісень» («Канцоньєре»)? Що вам відомо про її створення та композицію?

– Самостійно запишіть у зошити композиційну формулу «Книги пісень» Франческо Петрарки. У творчості якого митця попередніх епох ми вже зустрічали «Книгу пісень»? (У Горация.)

Композиційна формула «Книги пісень» Франческо Петрарки («Канцоньєре»)	
Написана італійською мовою. Витримала 9 редакцій (з 1336 по 1374 рік)	
Відкривається вступним сонетом. Містить 365 віршів (стільки днів у році): 317 сонетів, 29 канцон, 15 секстин і балад, 4 мадригали	
Частина I «На життя донни Лаури»	Частина II «На смерть донни Лаури»

Узагальнююче слово вчителя.

«Гуманісти-вчені – філологи, філософи, історики, суспільствознавці – багато часу приділяли науковому дослідженню античної спадщини та популяризації античних ідей. Гуманісти-митці також захоплювалися античною спадщиною, однак гостро відчували живий зв'язок із сучасністю. Тому саме творчість гуманістів-митців визначила шлях до розвитку європейських літератур на національних мовах. Автори художніх творів, написаних у добу Відродження, орієнтувалися на змалювання реальної дійсності та реальних людських проблем, поступово позбавляючись від характерних для середньовічної літератури містики, алегоризму, моралізаторства. Це викликало інтенсивний пошук нових жанрів, виражальних засобів, стилю», – вважає науковець Ніна Міляновська.

У творчості Франческо Петрарки знайшла своє відображення гуманістична ідеологія європейського Ренесансу, яка, спираючись на кращі світоглядні надбання античності, була зорієнтована на людину, а не на релігію. Поет-мислитель закликав до відходу від аскетичного самозречення та вчив людей радіти земному життю, бачити його багатогранність у повсякденному предметному світі.

Петрарка геніально втілює у своїй спадщині ідею Відродження античного розуміння людини як мірило усього на світі.

Найпрекраснішою для Петрарки стала земна, реальна, внутрішньо вільна людина, здатна на глибокі почуття. Новий погляд на людину відбився у збірці «Книга пісень», яка стала новаторською не лише за змістом, а й за формою.

Як ми вже зазначили, у композиційній формулі «Канцоньєре» Петрарка віддає перевагу віршовій формі сонета, з жанровою специфікою якого ви вже знайомі, бо опрацьовували сонет 11 Данте Аліг'єрі «В своїх очах вона несе Кохання...»

(Літературознавчі матеріали щодо виникнення й розвитку сонета див. на сайті журналу «Зарубіжна література в школах України» до уроку №35)

Про геніальність митця, звісно, свідчать його творіння. Тож ми переходимо до основного етапу уроку – дослідження художньої й психологічної своєрідності поезії Франческо Петрарки на прикладі його сонета 61 («Благословенні будьте, день і рік...») та сонета 132 («Як не любов, то що це бути може?»)

V. Аналітичне дослідження сонетів Франческо Петрарки

Сонет 61

(«Благословенні будьте, день і рік...» у перекладі Дмитра Павличка)

Благословенні будьте, день і рік,
І мить, і місяць, і місця урочі,
Де спостеріг я ті сяйливі очі,
Що зав'язали світ мені навкі!

Благословен вогонь, що серце пік,
Солодкий біль спечаленої ночі
І лук Амура, що в безоболоччі
Пускав у мене стріл ясний потік!

Благословенні будьте, серця рани
І вимовлене пошепки ім'я
Моєї донни — ніжне і кохане,

І ці сторінки, де про неї я
Писав, творивши славу, що не в'яне, —
Й ти, неподільна радосте моя!

– Виразно прочитайте сонет очима. Спробуйте визначити під час читання найбільш емоційно напружені фрагменти сонета.

– Виразне читання сонета двома (трьома) учнями з подальшим з'ясуванням, кому з читців вдалося краще передати настрій вірша та розставити логічні акценти. (Після цього можливе прослуховування сонета у виконанні майстрів слова.)

– Визначте провідний настрій вірша. Знайдіть текстові підтвердження своїм висновкам.

– Яка думка, наявна у вірші, перегукується з цим настроєм?

– Чому, по-вашому, обидва катрени й перший терцет розпочинаються словами «Благословенні» («благословенні»)?

– Кого чи що, по-вашому, оспівує у вірші Петрарка? Як вам допомагає зробити висновок образ Амура?

– Які художні деталі створюють образ ліричної героїні сонета? Як ви думаєте, чому цей образ позбавлений конкретики?

– Знайдіть у тексті сонета художні опозиції, що характеризують стан ліричного героя та особливості його душевних переживань. Які образи допомагають краще зрозуміти силу почуттів ліричного героя?

– Як ви розумієте слова «Благословен вогонь, що серце пік, /Солодкий біль опечаленої ночі...»? Чи може біль серця бути солодким? У яких випадках? Наведіть аргументи.

– Чому герой вимовляє ім'я «моєї донни» пошепки?

– Як ви думаєте, чому всю низку благословень вінчають «сторінки, де про неї я писав»?

– Чи можна вважати зміст цього вірша оптимістичним? Знайдіть аргументи в тексті.

– Простежте за змінами напруженості в тексті вірша. Як це пов'язано зі станом ліричного героя та композиційними особливостями жанру сонета?

– Доведіть, що ключовим словом катренів є слово «біль», а терцетів – «ніжність» та «радість». У чому секрет?

– Як ви вважаєте, чи знаходять розум і почуття ліричного героя сонета 61 гармонію?

– До якої частини збірки «Канцоньєре», по-вашому, належить сонет «Благословенні будьте, день і рік...»? Обгрунтуйте свій висновок.

– Чи можна вважати, що у сонеті 61 реальні, земні почуття людини підносять її на якісно новий рівень, роблять творчою особистістю? Доведіть, спираючись на текст.

Сонет 132

(«Як не любов, то що це бути може?», переклад Дмитра Павличка)

Як не любов, то що це бути може?
А як любов, то що таке вона? Добро? —
Таж в ній скорбота нищівна. Зло? —
Але ж муки ці солодкі, Боже!

Горіти хочу? Бідкатись негоже.
Не хочу? То даремна скарг луна.
Живлюща смерте, втіхо навісна!
Хто твій тягар здолати допоможе?

Чужій чи власній волі я служу?
Неначе в просторинь морську безкраю,
В човні хисткому рушив без керма;

Про мудрість тут і думати дарма —
Чого я хочу — й сам уже не знаю:
Палаю в стужу, в спеку — весь дрижу.

– Прочитайте сонет самостійно. Яке враження він на вас справив? Спробуйте ці враження передати у виразному читанні вірша вголос.

– Про що цей вірш? (Про любов.)

– Доведіть, що образ любові ліричний герой сприймає як антитезу. Чому це з ним відбувається? Аргументуйте цитатами з тексту.

– Що дає для розуміння переживань ліричного героя використання оксиморону (поєднання несумісних, непоєднуваних понять)? Наприклад, «муки ці солодкі», «живлюща смерте, втіхо навісна» та інші.

– До кого, по-вашому, звертається ліричний герой? Доведіть, що звертання і запитання є риторичними. Як це пов'язано з внутрішнім станом героя вірша?

– Як ви думаєте, що домінує в цьому сонеті – розум чи почуття?

– Яку роль виконують епітети сонета 132 для розуміння образу ліричного героя та сили його почуття?

– Визначте символічне навантаження образів «просторині морської безкрайної», «палаю в стужу», «в спеку весь дрижу». (Б. Шалагінов вважає художньо переконливим використання образної тоніки античності (мотив моря як символу людського життя і пізнання світу) та середньовічного християнства (мотив вогню, спеки й стужі як символів страждань); поет знаходить в них споріднений смисл.)

– На думку академіка О. Веселовського, у сонетах Петрарки постійно наявна суперечка благочестивих дум і сердечної пристрасті в душі поета, що дослідник називає «внутрішньою суперечкою». Доведіть справедливість цієї думки, спираючись на зміст сонета.

– Ще раз прочитайте сонет мовчки, а потім уголос. Зробіть висновок, наскільки зрозумілішим став вам зміст сонета після проведеного аналітичного дослідження.

Виразне читання двома-трьома учнями сонетів 61 та 132

VI. Аргументація й виставлення оцінок за урок

VII. Домашнє завдання:

Всім: 1. Вивчити напам'ять один із розглянутих сонетів Франческо Петрарки.

За підручником ознайомитися з життєвим і творчим шляхом Вільяма Шекспіра.

Для допитливих:

Знайти інші варіанти перекладів сонетів 61 та 132, письмово порівняти їх (на вибір сонет 61 або 132) з перекладами Дмитра Павличка, що розглядалися на уроці. (Примітка: різні варіанти перекладу сонета №61 див. на сайті журналу «Зарубіжна література в школах України».)

Вільям Шекспір (1564–1616). Сонети № 66, 116, 130. Трагедія «Ромео і Джульєтта»

Урок №36

Тема: Виняткова роль В. Шекспіра в розвитку англійської національної літератури й світового мистецтва

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом Вільяма Шекспіра, розкрити сутність «шекспірівського питання» в літературознавстві та особливості англійського Відродження; схарактеризувати світоглядно-естетичні позиції митця у різні періоди творчості; розкрити багатогранність таланту Шекспіра, його новаторський підхід до створення поетичних і драматичних творів, багатство й невмирущість його творчого доробку.

Обладнання: слайд-презентація «Доба Ренесансу в Англії», відеоролик «Вільям Шекспір»; виставка творів Шекспіра (бажано видання різних років, оригінал та переклади).

Епіграф: *Шекспір – бог театру.*

Віктор Гюго, французький поет і письменник XIX століття

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Вступне слово вчителя. Загальна характеристика англійського Відродження

Учитель. Вінцем Ренесансу в Західній Європі стала творчість двох геніїв Відродження – англійського поета й драматурга Вільяма Шекспіра та драматурга й прозаїка з Іспанії Мігеля де Сервантеса Сааведри. Вони навіть у Вічність пішли в один рік – 1616 рік від Різдва Христового – ознаменували кінець доби Відродження у західноєвропейських країнах та перехід до встановлення абсолютизму в політиці й формування барокової та класицистичної моделі художнього відтворення дійсності й образу людини, про що ми будемо говорити пізніше. Ренесанс в Англії XVI – XVII століть – це доба Пізнього Відродження в Західній Європі, коли гуманістичні ідеали почали втрачати свою цінність у світі, сповненому суперечностей і зла. Художній спадок Вільяма Шекспіра, за визначенням літературознавців, став яскравим утіленням цієї доби пара-

доксів, розчарувань та зародження капіталістичних відносин у Англії.

«Час англійського Відродження – XVI – початок XVII століть. Історично воно припадає на добу абсолютизму династії Тюдорів, першим королем якої став король Генріх VII (роки правління 1485-1509). Йому вдалося замирити англійське суспільство після кривавої війни Білої й Червоної троянд, що точилася між англійськими дворянськими династіями Йорків і Ланкастерів у 1455-1485 роках. Важлива роль у зміцненні англійського абсолютизму належала Генріху VIII (перебував на троні у 1509-1547 роках), який не побоювався піти на загострення взаємин із наймогутнішою на той час у Європі країною – Іспанією. Він розірвав стосунки з папським Римом і оголосив себе главою англійської церкви, проте рішуче відмежувався й від протестантського руху, яким у ці роки були охоплені Німеччина, Франція та Швейцарія. Вершиною розвитку абсолютизму вважають правління Єлизавети I (1558-1603). Англійська аристократія відчувала в ній свою опору, проте королева також заохочувала розвиток національної буржуазії. За її правління в Англії був створений могутній флот, який без перешкод панував у Атлантичному океані, особливо після того, як розбив «Непереможну армаду» (1588 рік). Флот згодом допоміг Англії розширити колоніальні володіння, зокрема в Північній Америці, Африці, Індії тощо.

За роки правління Єлизавети англійське Відродження досягло найбільшого розквіту. Після смерті королеви трон перейшов у руки католицької династії Стюартів, а в державі посилюється вплив пуританської ідеології, яка перешкоджала вільному розвитку мистецтв. Це означало кінець англійського Відродження.

(Словник: пуритани – англійські релігійні протестанти, близькі до кальвіністів, – були нетерпимі до театру і народного мистецтва (так вони розуміли біблійний постулат проти лицедійства).

XVI століття сформувало характерну рису англійської нації – національну самосвідомість, яка виражалася, зокрема, у загальному інтересі до національної історії та всіх перипетій національного державотворення. Англійська історія була найпопулярнішою темою мистецтва тих часів. Мандрівні трупи й стаціонарні театри на всі лади розігрували події з життя Генріха VII, Генріха VIII з його шістьма дружинами тощо. Жвавий інтерес викликала римська історія, популярними були життєписи Плутарха. Найгрунтовнішою стала багатотомна праця «Хроніки Англії, Шотландії та Ірландії» колективу авторів під керівництвом Рафаеля Голіншеда (1577, 1587)...»

У англійському Відродженні учені виділяють **Передвідродження** (з кінця XIV століття) і **три періоди Відродження**:

I період – перша половина XVI століття;

II період – майже вся друга половина XVI століття;

III період – на межі XVI – XVII століть.

(Подано за книгою: Шалагінов Б. Б. »Зарубіжна література: від античності до початку XIX століття: Історико-естетичний нарис. – Київ: Видавничий дім «КМ Академія». – 2004. – с. 185-186.)

Примітка: вступне слово вчителя про англійське Відродження може бути розширене на основі опорно-інформаційної схеми «Англійське Відродження» або коментуванням слайдів «Доба Ренесансу в Англії».

Робота з опорно-інформаційною таблицею «Англійське Відродження»

Англійське Відродження		
Періодизація		
Передвідродження		
З кінця XIV – початок XV століття		
Найвидатніші постаті в мистецтві: Джефрі Чосер (1340–1400). «Кентерберійські оповідання» (збірка з 24 віршованих оповідей у дусі «Декамерона» Джованні Боккаччо)		
Відродження		
I період	II період	III період
Томас Мор (1478-1535) Християнський гуманіст, друг Еразма Роттердамського. Спірався на античні зразки. Перекладав античних мислителів (Лукіана). Написав історію Річарда III (час правління 1513-1518), на основі якої Шекспір створив свою знамениту драму. Прославився книгою «Утопія» («Золота книга, така ж корисна, як і забавна, про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія» (1516). В «Утопії» моделювалася можливість щасливого життя людини на землі на противагу середньовічній ідеї «царства небесного»).	Розквіт різних жанрів: цикл сонетів Філіпа Сіднея , вірші у буколістичному стилі та поема Едмунда Спенсера «Королева фей»; романи про Евуса Джона Лілі; засновником жанру ренесансної трагедії вважають Крістофера Марло , який першим у літературі розробив сюжет про Фауста («Трагічна історія про доктора Фауста», 1589).	Розквіт творчості Вільяма Шекспіра : 154 сонети, 37 п'єс, 2 поеми

– Як ми побачили в опорній схемі «Англійське Відродження», третій період цієї доби позначений розквітом творчого генія Вільяма Шекспіра, чие ім'я стало візитною картою англійського Ренесансу в цілому.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів на цей урок та перспективу вивчення усієї теми. Оголошення теми уроку

Учитель. Наша перша розмова про Вільяма Шекспіра як про людину і як про митця допоможе нам заочно зануритися в епоху елизаветинської Англії та зрозуміти складність становища талановитої особистості. Сьогодні маємо зрозуміти, яким чином сформувався Шекспір як драматург і поет, простеживши за основними періодами його творчості. На нас чекають і парадокси літературознавства: важливо зрозуміти сутність «шекспірівського питання». Весь цей вступний етап слугуватиме глибшому й комфортному сприйняттю окремих геніальних витворів Шекспіра – трьох сонетів (№ 66,

116, 130) і трагедії «Ромео і Джульєтта», а в старшій школі – трагедії «Гамлет».

Сподіваюсь, що після шкільного знайомства з особистістю й творчістю Вільяма Шекспіра ви вже самостійно будете відкривати й перевідкривати для себе творчу спадщину найвидатнішого митця англійського Ренесансу впродовж усього життя, насолоджуючись і його історичними хроніками, й комедіями, й сонетами, й поемами, й трагедіями, адже тепер ми лише підіймаємо край завіси шекспірівського театру, який став однією із найвагоміших віх у становленні світової драматургії за доби Пізнього Відродження в Європі.

IV. Перегляд відеопрезентації «Вільям Шекспір» з наступною фронтальною бесідою

(Під час перегляду відео можливі додаткові коментарі вчителя або зарані підготовлених учнів щодо окремих віх життєвого й творчого шляху митця. Додатковий матеріал для вчителя див. у додатках №2, 3, 4 до цього уроку на сайті журналу «Зарубіжна література в школах України».)

– На основі переглянутого відео, ознайомлення з біографією Шекспіра за підручником вдома зробіть висновок, хто нам більше відомий – Шекспір-людина чи Шекспір-митець? Чому так склалося?

– Незважаючи на те, що Шекспір більш відомий як митець, спочатку поговоримо про нього як про людину. Зверніть увагу на портрет Вільяма Шекспіра. Що вражає в його обличчі? Що можна сказати про людину з такими виразними очима та високим, «сократівським» чолом?

– Які факти біографії Шекспіра вам найбільше запам'яталися? Чим?

– Чи можна однозначно оцінити той факт, що Шекспір залишив дружину з дітьми й подався до Лондона? (Ми не можемо ні засуджувати, ні схвалювати цей вчинок Шекспіра, оскільки не знаємо істинних причин, що його спонукали до цього.)

– Чи можна пов'язувати брак відомостей про життя Шекспіра з тим, що він був актором і драматургом? (Науковець Б. Шалагінов вважає, що «скупі факти біографії Шекспіра пов'язані із самим характером ренесансної творчості, коли митець вдавався до активного використання вже відомих літературних і театральних сюжетів, не зупиняючись навіть перед перенесенням у власний твір окремих шматків чужих текстів (так зване театральне піратство); а також в тій надзвичайно складній ситуації, в якій опинився англійський театр у XVII столітті – в умовах пуританської реакції багато труп були вимушені тоді емігрувати (переважно до Німеччини) і показувати класичний ренесансний репертуар у зміненому вигляді, адаптованому до смаків іншомовної публіки. За цих умов, коли значення індивідуального авторства взагалі було зведено нанівець, годі було й думати про збереження біографічних даних драматурга». Крім того, за доби Середньовіччя та й Відродження до акторства й літературних занять ставилися як до ремісництва. Біографії були зазвичай популярними у аристократичних колах. Тому й не дивно, що життя людини, яка вийшла з ремісницьких кіл (батько Шекспіра займався пошиттям рукавичок, а згодом і сам драматург займався ремісництвом), мало описане, як і життя будь-якої пересічної людини.)

– Як ви розумієте, в чому полягає сутність «шекспірівського питання»? Пригадайте, що ви знаєте про «гомерівське питання». У чому ви бачите спорідненість цих проблем?(І «шекспірівське», і «гомерівське» питання в літературознавстві пов'язані з проблемою авторства. Тобто чи дійсно твори, відомі як витвори Шекспіра чи Гомера, належать саме їм.) Наведіть аргументи, якими оперують науковці, висловлюючи різні гіпотези щодо ймовірного авторства Шекспіра (див. у матеріалах до уроку №36 на сайті журналу «Зарубіжна література в школах України»).

V. Самостійна робота в групах з наступною презентацією результатів

Спираючись на матеріали підручника, переглянутої відеопрезентації «Вільям Шекспір» та додаткових матеріалів, наданих учителем, підготуйте впродовж 5-7 хвилин стислі повідомлення за такими темами:

I динамічна група (5-6 учнів): Підготувати повідомлення про розвиток англійського театру, порівняти з театром античним та середньовічним. (Очікуваний результат див. на сайті журналу в додатку №2 до даного уроку.)

II динамічна група: Підготувати повідомлення про участь Шекспіра у театральному житті Англії (особливу увагу звернути на його співпрацю з трупю Джеймса Бербеда). (Очікуваний результат див. в додатку №3 до цього уроку на сайті журналу.)

III динамічна група: Визначте особливості розвитку творчості Вільяма Шекспіра першого періоду, назвіть найвідоміші твори цього часу. Представте це у вигляді опорно-інформаційної схеми «Творчий шлях Вільяма Шекспіра. I період».

IV динамічна група: Визначте особливості розвитку творчості Вільяма Шекспіра другого періоду, назвіть найвідоміші твори цього часу. Представте це у вигляді опорно-інформаційної схеми «Творчий шлях Вільяма Шекспіра. II період».

V динамічна група: Визначте особливості розвитку творчості Вільяма Шекспіра третього періоду, назвіть найвідоміші твори цього часу. Представте це у вигляді опорно-інформаційної схеми «Творчий шлях Вільяма Шекспіра. III період».

Презентуючи результати своїх досліджень, учні III, IV й V динамічних груп створюють об'єднану опорно-інформаційну таблицю «Творчий шлях Вільяма Шекспіра». Пропонуємо можливий варіант:

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА
Творчий доробок: 37 п'єс (комедії, трагедії, історичні хроніки); дві поеми – «Венера й Адоніс» та «Лукреція»; 154 сонети
I період 1590–1600 роки Оптимістичний
У творах переважає радісне сприйняття життя, гуманістична віра автора у здатність людини бути творцем свого щастя. Створено близько десяти комедій. Найвідоміші з них – «Приборкання норвільової», «Сон літньої ночі», «Багато галасу даремно», «Дванадцята ніч». Історичні хроніки (дев'ять). Найвідоміші: «Річард III», «Генріх XIV». Трагедії: «Ромео і Джульєтта», «Юлій Цезар». 154 сонети. Дві поеми та низка віршів.

II період 1600–1608 роки Трагічний	III період 1609–1612 роки Романтичний
У творах відобразився крах ренесансної гармонії та гуманістичних ідеалів; зло і несправедливість вирішують конфлікти на свою користь. Шедеври у жанрі трагедії: «Гамлет», «Отелло», «Король Лір», «Макбет». Драми на античні теми, краща з яких «Антоній і Клеопатра»	Жанр трагікомедії (або романтичної драми): «Перикл», «Цимбелін», «Зимова казка», «Буря». Історична драма «Генріх VIII» (наявний казковий елемент, конфлікт вирішується на користь добра)

Примітка. Завдання для динамічних груп можуть бути визначені як випереджальні домашні завдання з метою економії часу на уроці.

Вінець цього періоду – «світла трагедія» «Ромео і Джульєтта» (про цей твір ми будемо говорити окремо).

Пояснення до кожного з періодів творчості Вільяма Шекспіра

Твори Вільяма Шекспіра першого періоду творчості

I період. Оптимістичний

Цей період припадає на роки інтенсивного соціально-економічного й культурного розвитку країни. У комедіях буває стихія ренесансного карнавалу, уславлюються всі принади земного життя. П'єси та сонети Шекспіра тісно пов'язані з епічною та ліричною книжною традицією і ґрунтуються на ній, але водночас сповнені гуманістичного змісту, створюють нову реалістичну поетику, змальовують живу дійсність.

Інтерес до створення історичних хронік пов'язаний зі всенародним національним піднесенням, пов'язаним з перемогами Англії у війні з Іспанією на морі, активною життєвою позицією сучасників Шекспіра, зацікавленістю політикою та історією країни як своєрідними уроками минулого. У хроніках Шекспіра художньо відобразилося політичне життя Англії. Джерелом сюжетів стали «Хроніки Англії, Шотландії та Ірландії» Р. Голіншеда (1577). Тема – формування національної держави в умовах кривавих феодалних усобиць, феодалний розбрат, боротьба королівської влади проти сил феодалної анархії. Великий драматург передав правдиво атмосферу політичних чвар, кривавих злочинів і грубої сваволі, які підривали могутність країни, гальмували її розвиток і несли величезні страждання народові. Він показує необхідність єдності нації, правоту й неминучість перемоги тих сил, які здатні забезпечити єдність і відстоювати інтереси держави. В цьому виявив себе історизм хронік Шекспіра.

Сюжети десяти комедій запозичені з італійських новел, античних і сучасних йому творів. Світ комедій сповнений усього прекрасного в земному житті – кохання, радості, дружби, поезії, гармонії, природи. Люди приваблюють природністю своєї поведінки й почуттів, стійкістю на шляху до особистого щастя. Шекспір представляє у комедіях нерозривну єдність фантастичного й реального, смішного й серйозного. Кожен із 180 персонажів, виведених у комедіях, – це неповторна індивідуальність. Кращі з комедій: «Сон літньої ночі», «Дванадцята ніч», «Приборкання норовливої», «Венецький купець», «Багато галасу даремно». Але вже в комедіях Шекспіра бачимо, як зло стає впливовим і владним, руйнуючи навіть душі добрих і порядних від природи людей.

Хроніки	Комедії	Трагедії	Поєми	Лірика
«Генріх VI» (2 ч., 1590); «Генріх VI» (3 ч., 1591); «Річард III» (1593); «Річард II» (1595); «Король Джон» (1596); «Генріх IV» (1 ч., 1596); «Генріх IV» (2 ч., 1598)	«Комедія помилок» (1592), «Приборкання норовливої» (1593), «Двоє веронців» (1594), «Марні зусилля кохання» (1594), «Сон літньої ночі» (1595), «Венецький купець» (1596), «Віндзорські жартівниці» (1597), «Багато галасу даремно» (1598), «Як вам це сподобається» (1599), «Дванадцята ніч» (1599-1600)	«Тіт Андронік» (1594), «Ромео і Джульєтта» (1595), «Юлій Цезар» (1599)	«Венера і Адоніс» (1592), «Лукреція» (1593)	154 сонети (1592-1598)

II період. Трагічний

Світ шекспірівських трагедій цього періоду охоплений смертельною хворобою, потрясіннями, вселенськими катастрофами, навіть сама природа зазнала хаосу й руйнації, як у трагедіях «Гамлет» чи «Король Лір». Зло і несправедливість там правлять бал, розбещуючи людські душі: жадова влади руйнує мужнього й чесного воїна Макбета, а сліпі ревності – благородного Отелло. Цей період творчості Шекспіра припадає на час поглиблення соціально-політичних суперечностей Англії. На межі XVI – XVII століть політика королівської влади набуває відверто реакційного характеру, становище народу погіршується, набирає сили пуританська буржуазія, що відверто вороже ставилася до гуманістичних ідеалів і до тих, хто їх сповідував. З усією виразністю виявилася невідповідність суспільних відносин ренесансним гуманістичним ідеалам. Віра в їхню реальність, яка живила гуманістичну думку, похитнулася. Виразно визначилися й суперечності самого гуманізму на пізньому етапі англійського Ренесансу. Все це вплинуло й на духовну еволюцію Шекспіра, зумовило зміни в його світогляді й творчості. Він зосередився на трагічних проблемах дійсності і творив переважно у жанрі трагедії (трагічне світосприйняття відбулося й у написаних у цей період трьох комедіях). Але змалювання трагізму життя, непоборних суперечностей і конфліктів не означало відходу Шекспіра від гуманізму, від поваги до людини, розуміння цінності її життя. Головною темою трагедій

Шекспіра стає доля людини в суспільстві, побудованому на жорстокості та егоїзмі. Головними героями виступають люди високої самосвідомості, що вступають у конфлікт зі світом, проходять крізь жорстокі випробування, зазнають великих страждань, тяжких переживань і неминуче гинуть. У розкритті таких характерів Шекспір підносить до осягнення глобальних, філософських проблем людського буття, до розуміння глибини змісту й сили величезних узагальнень у вирішенні трагічних конфліктів.

Зазвичай дія трагедій розгортається не у вузькій сфері приватного життя, а виводиться на рівень історичних, соціальних, національних конфліктів, охоплює різноманітні явища дійсності, добра і зла, високого й низького, страшного й сумного. Для трагедій цього періоду властиве змішування стилів, чергування прозової й віршованої мови.

Найповніше геній Шекспіра виявився у таких шедеврах, створених у другий період його творчості, як «Гамлет», «Отелло», «Макбет», «Король Лір».

Твори Вільяма Шекспіра другого періоду творчості

Трагедії	Комедії
«Гамлет» (1601)	«Троїл і Крессиди» (1602)
«Отелло» (1604)	
«Король Лір» (1605)	
«Макбет» (1606)	«Кінець діло вінчає» (1603)
«Антоній і Клеопатра» (1607)	
«Каріолан» (1607)	
«Тімон Афінський» (1608)	«Міра за міру» (1604)

III період. Романтичний

Шекспір написав п'ять п'єс: чотири трагікомедії, або романтичні драми, – «Перикл» (1609), «Цимбелін» (1610), «Зимова казка» (1611), «Буря» (1612) та історичну драму «Генріх VIII» (1613). Значне місце у цих драмах посідає науково-фантастичний елемент. Дія відбувається у легендарній країні, в світі надзвичайного, науково-фантастичного, де добрі начала життя незмінно перемагають сили зла. Шекспір не бачив можливості перемоги добра в реальному світі, але зберіг вірність гуманістичним ідеалам, перенісши дію у світ фантастики, де мрії збуваються. «Шекспір не знав і не міг знати шляхів до створення ідеального ладу. Він був певний лише одного: людям було потрібне зовсім інше життя, ніж те, на яке вони приречені, вони варті того, щоб нові обставини були для них створені, і запорукою такої можливості є те краще, що було в людській природі. Це й утілене в його останніх п'єсах», – стверджує О. Анікст у книжці «Творчість Шекспіра» (див. Анікст А. Творчество Шекспира. – Москва: 1963. – С. 550.)

Найповніше особливості жанру останніх творів Шекспіра виявилися у «Бурі». Дослідники творчості драматурга вбачають у ній запозичення з Монтеня та перегук з «Утопією» Томаса Мора.

VI. Рефлексія

– Чи можна, по-вашому, менше поцінувати творчий спадок Шекспіра у зв'язку з таємницями його особистого життя? Аргументуйте відповіді, використавши вірш Віталія Коротича «Хто є Шекспір?» (Див. додаток №1 до даного уроку.)

– Доведіть, що театр доби Відродження більш

пов'язаний зі світським життям людини, ніж за доби Середньовіччя. Чим це зумовлено?

– Порівняйте становище акторів і драматургів доби Шекспіра та сьогодення. Як ви думаєте, кого з них суспільство поцінує більше? Чи є так само цікавим театр для сучасних людей, як за часів Відродження? Чим це пояснити?

– Яке місце в театральному житті сьогодення займають твори Шекспіра? Чому?

– Поясніть, чому твори Шекспіра багаторазово екранізувалися.

VII. Аргументація й виставлення оцінок за урок

VIII. Домашнє завдання:

Усім: ознайомитися за матеріалами підручника про сонетну спадщину Вільяма Шекспіра. Підготувати виразне читання сонетів, вміщених у підручнику (66, 116, 130).

Завдання для груп з використанням універсальної пам'ятки аналізу вірша (див. додаток до уроку):

I група (5-6 учнів). Підготувати презентування власного враження-розуміння сонета №66.

II група (5-6 учнів): Підготувати презентування власного враження-розуміння сонета №116.

III група (5-6 учнів): Підготувати презентування власного враження-розуміння сонета №130.

Додаток №1

Віталій Коротич

Хто є Шекспір?

Хто є Шекспір?

Чи був він?

Білі руки підводять вчені – їм бракує слів.

Чи був він – той актор,

Чиї перуки

Вкривали наймудріші із голів?

Хто є Шекспір?

А що таке безсмертя?

А як сонети збудують світи?

Митцеві часом необхідно вмерти,

Аби своє безсмертя віднайти.

І хто глибіню твоєї слави зміряв?

Та правда, що чужа хитанню мод?!

Народжує Шевченків і Шекспірів,

Як знак своєї вічності, народ.

Художник перепони днів ламає,

Якщо на світі гідно він прожив.

Є дійові особи і немає

На світі непричетних глядачів.

Високі думи час собою значать.

Стають вони, мов пасма вічних гір.

Був Гамлет.

Був народ англійський.

Значить,

Напевне був Шекспір.

Додаток №2

«Універсальна пам'ятка для здійснення аналізу віршованого твору»

1. Прочитайте вірш мовчки.

2. Прочитайте вірш вголос.

3. Висловіть своє первинне враження від сприйняття ліричного твору (на рівні емоцій та думок, що сформувалися відразу після прочитання тексту).

4. Яким настроєм сповнений вірш? Аргументуйте цитатами з твору.

5. Про що цей вірш? (Яка його тема?)

6. Що видалося незрозумілим (недоречним)? Чому?

7. Які художні світи наявні у творі? (Світ людини – світ природи, світ землі – світ неба, «свій» світ – «чужий» світ, світ матеріальний – світ духовний тощо.)

8. У якому співвідношенні знаходяться художні світи вірша? (Зіставлені, протиставлені, поєднані, перетнуті тощо.)

9. Виокремте художні опозиції тексту. Визначте серед них головні. Чому ви так вважаєте? (Верх – низ, матеріальне – духовне, життя – смерть, війна – мир тощо.)

10. Схарактеризуйте просторово-часові відносини в тексті (хронотоп). Що, по-вашому, є важливішим – художній час чи художній простір у цьому вірші? Обґрунтуйте.

11. Схарактеризуйте систему образів вірша. Спробуйте розподілити образи за художніми світами. В чому ви бачаєте сенс такого умовного розподілу?

12. Визначте місце ліричного героя у вірші та його роль. Схарактеризуйте, спираючись на текст, думки, настрої, переживання, почуття, проблеми ліричного героя.

13. Спробуйте пов'язати позицію ліричного героя з авторською позицією. В чому ви бачите спільне, а в чому – відмінне? Аргументуйте, спираючись на текст вірша.

14. Спробуйте знайти у тексті вірша цитату, яка містить у собі головну думку (або сформулюйте її власними словами). Що, на ваш погляд, автор хотів донести до читача?

15. Наскільки жанрова форма вірша (сонет, хайку, елегія, гімн тощо) допомагає зрозуміти смисл вірша та авторську позицію?

16. У чому полягають композиційні особливості вірша? Як вони допомагають зрозуміти смисл твору?

17. Схарактеризуйте ритмомелодику вірша. За бажанням визначте віршовий розмір вірша. Спробуйте встановити зв'язок метричного розміру вірша з його смисловим (чуттєвим) навантаженням чи настроєм.

18. Які засоби художньої виразності ви помітили у вірші? Визначте роль найяскравіших художніх тропів (епітетів, порівнянь, метафор, алегорій, символів. Які з них є домінуючими? Які виконують функції художньої деталі і з якою метою?

19. Які художні принципи створення художнього тексту і з якою метою використані автором у цьому вірші? (Антитеза (контраст), художній паралелізм, алегорія тощо.)

20. Спробуйте визначити, до якого виду лірики можна віднести цей текст (філософська, пейзажна, патріотична, інтимна, лірика дружби тощо). Чим він, по-вашому, збагачує скарбницю світової (національної) літератури?

21. Які важливі особисто для вас проблеми порушуються у творі?

22. Як у цьому вірші відбилися світоглядно-естетичні позиції автора?

23. Схарактеризуйте загалом художню модель світу й людини, представлену у цьому вірші.

24. Визначте сутність авторського задуму та авторської позиції у вірші. Яким ви бачите образ автора (автор-оповідач, спостерігач, філософ, романтичний герой, наставник, хронікер тощо)? Чи схожий він з образом ліричного героя? Аргументуйте, спираючись на текст та знання про життя й творчість митця.

25. Яка роль епіграфа у вірші (якщо він є)?

26. Як ви думаєте, чому автор саме так назвав вірш? (Або: Чому, по-вашому, автор не дав назви цьому віршованому твору?)

27. Які асоціації з творами світової літератури ви відкрили для себе, опановуючи зміст та художні особливості цього вірша? (Алюзії та ремінісценції.)

28. Яку додаткову інформацію має вказівка на дату й місце створення вірша? (Як ви думаєте, чому автор не вказав дату й місце написання вірша?)

29. Які синтаксичні особливості вірша привернули вашу увагу? Чим?

30. Чиї думки (літературознавців, критиків, відомих діячів мистецтва й культури) щодо цього вірша вам відомі? Чи погоджуєтеся ви з ними? В чому? Якщо ні, поясніть чому.

31. Спробуйте створити опорно-смыслову схему вірша, втілюючи в ній своє розуміння твору.

32. Прочитайте вірш ще раз виразно вголос. Наскільки після аналітичного дослідження змінився ваш інтонаційний малюнок прочитання твору? Чому?

33. Вивчіть вірш напам'ять.

Урок №37

Тема: Основні теми сонетів В. Шекспіра – кохання до Смаглявої леді, дружба. Відображення внутрішнього світу ренесансної людини. Художні особливості сонетів В. Шекспіра

Мета: розкрити роль ліричного доробку Вільяма Шекспіра як «вінця» англійської поезії доби Відродження, показати новаторство у використанні сюжетної форми та розширення тематики сонета порівняно з його розвитком за доби Раннього та Зрілого європейського Ренесансу; розкрити гуманістичний пафос почуттів ліричного героя Шекспіра, специфіку його світосприйняття й світорозуміння; особливу увагу звернути на художнє вирішення теми дружби й кохання та специфіку поетики шекспірівських сонетів.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Шекспір закоханий»; фрагменти документального фільму «Загадка сонетів Шекспіра»; сонет №130, читає Алан Рікман; фрагмент фільму «Гамлет XXI століття» (сонет №66); сонет №116 англійською; трейлер до фільму «Шекспір закоханий».

Епіграфи: Сонети – це ключ, яким Шекспір відкрив своє серце.

Вільям Вордсворт,
англійський поет XVIII – XIX століть

...вінець англійської лірики доби Відродження
(про сонети Шекспіра)

Олександр Анікст,
дослідник творчості Вільяма Шекспіра

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Ми розпочинаємо знайомство з текстами безсмертних творинь Вільяма Шекспіра. У розмові про шедеври Шекспіра у восьмому класі ми доторкнемося двох дивовижних ліній – це сонети й світла трагедія «Ромео і Джульєтта». У профільній школі відбудеться ще одна зустріч з творами Шекспіра – це одна із найвидатніших його трагедій «Гамлет». Саме у такій послідовності ми відкриваємо для себе таємницю Шекспіра-митця, чії твори ось вже понад чотири століття бентежать розум і душу людей в усьому світі.

Час створення сонетів, дослідники, вважають 1592–1598 роки, тобто це твори першого періоду розвитку таланту поета і драматурга. І ми розпочинаємо урок саме зі знайомства з сонетами, щоб зрозуміти, яким в них постало бачення світу й людини, як у них відбилася гуманістичне світосприйняття молодого Шекспіра, як його сонети пов'язані з ренесансною сонетною традицією, а в чому є новаторськими. Аналізуючи сонети 66, 116 та 130, маємо усвідомити, у чому полягає специфіка зображення почуттів і переживань ліричного героя. Важливо побачити розширення й поглиблення сонетної тематики у віршах Шекспіра, відчути навіть у перекладах чарівність і неперевершену досконалість мікрограм, продиктованих серцем ліричного героя.

(Запис теми уроку в зошити.)

III. Актуалізація опорних знань

– Ми не вперше доторкаємося до однієї із улюблених поетами віршових форм – сонета. Згадайте, яку роль сонет відігравав у період Раннього Відродження в Європі. Хто з митців і в зв'язку з чим використовував сонет? (Данте й Петрарка оспівали своїх коханих – Беатріче й Лауру.)

– Дайте визначення сонета як віршової форми. Чому її часто називають канонічною?

– Які типи європейського сонета вам відомі? (Італійський, англійський та французький сонети.)

– Що ви знаєте про розробку англійських форм сонета? (Новації у сонетній формі належать Томасові Райєту (1503-1542) та Генрі Серрею (1517-1547). Райєт, здобувши чудову освіту в Кембриджському університеті, певний час був визначною постаттю при дворі Генріха VII. У 1527 році в складі дипломатичної місії він відвідав Італію й захопився лірикою Петрарки. Він почав перекладати сонети Петрарки англійською, а потім створював за їх зразком власні поезії. Відтак Райєт увів жанр сонета в англійську літературу. Друг і послідовник Райєта Генрі Серрей перекладав сонети Петрарки й створював оригінальні вірші в цьому жанрі, значно удосконаливши його форму. Сонет Серрея складається з трьох катренів і заключного двовірша (куплета) з парною римою. Цією формою потім скористався й Вільям Шекспір, створюючи свої сонети.)

– Якщо розробка англійської схеми сонета була

здійснена Генрі Серреєм, чому ж тоді англійський сонет у літературознавстві називають шекспірівським? (Сонети Шекспіра, за визначенням відомого російського шекспірознавця О. Анікста, є «вінцем англійської лірики доби Відродження», вони завершили «класичну» добу не лише англійського, але й світового сонета. Тому форму англійського сонета прийнято називати шекспірівською.)

Завдання: Спробуємо зрозуміти, в чому ж полягає «класичність» (взірцевість) сонетів Вільяма Шекспіра.

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження в просторі означеної теми уроку

а) теоретична розвідка

За Н. Мілянською: Закладена ще Петраркою ідеалізація образів ліричних героїв та їхніх почуттів визначила зміст і англійських сонетів. У 90-ті роки мода на сонет в Англії набула надзвичайного поширення: за той час, коли Шекспір написав свої 154 вірші, в різних збірках було видано більше двох з половиною тисяч сонетів інших авторів. А скільки ще сонетів було написано, а не опубліковано! Всі англійські сонети повністю вкладалися в традиції петраркізму. Їх писали вишуканою, піднесено-урочистою мовою.

Створюючи сонети для вузького кола друзів і не призначаючи їх для широкого кола читацької публіки, Шекспір зумів переступити через обмеження, які цей жанр накладав на кожного поета його епохи. **Він відмовився від ідеалізованого зображення переживань ліричного героя і писав сонети як своєрідний інтимний щоденник – емоційно й надзвичайно відверто. Водночас Шекспірові вдалося зламати ще одну традицію, яка була притаманна не лише жанру сонета, а й усій англійській поезії загалом, – у його віршах практично відсутні античні мотиви, його герої не ховаються за екзотичними іменами, а вишукана й піднесено-урочиста мова тогочасної поезії замінена такою живою розмовною говіркою, що точний її переклад іншими мовами деколи просто неможливий. У тогочасній поезії сонети Шекспіра були явищем несподіваним, неординарним та до кінця гідно не оціненим. Сьогодні їх визнають вершиною світової лірики.**

Центральними образами 154 шекспірівських сонетів є ліричний герой, його молодий друг і кохана, яку прийнято називати Смаглявою леді.

Тематично сонети вражають своєю різноманітністю, але переважно вони присвячені темам дружби, кохання, ревності та роздумів ліричного героя про сенс буття. Душевні переживання ліричного героя – пристрасні й хвилюючі – це реакція на живу дійсність, а не на умовну ідею чи уявний образ. У його почуттях та думках віддзеркалюється світогляд людини доби Ренесансу, для якої кохання і дружба стали визначальними цінностями, а зацікавленість оточуючою реальністю – поштовхом до глибоких життєвих узагальнень.

Дослідники сходяться на тому, що порядок сонетів у книжці, виданій 1609 року, не належить Шекспірові – сам він розташував би їх логічніше й послідовніше, але навіть у такому вигляді можна

простежити наскрізний сюжет, що проходить крізь усю збірку.

– Як ви зрозуміли, в чому полягав новаторський підхід Шекспіра до використання сонетної форми? (Це відмова від ідеалізованого зображення переживань ліричного героя та відсутність античних мотивів і використання живої розмовної говірки городян.)

– Чому сонети Шекспіра сприймаються як поетичний щоденник ліричного героя?

б) з'ясування первинних вражень учнів від прочитання окремих сонетів Шекспіра

– Які сонети Шекспіра і в чіх перекладах ви прочитали?

– Яке враження вони на вас справили?

– Чи читали ви сонети Шекспіра мовою оригіналу?

– Які теми порушує у своїх сонетах Шекспір?

(Доречно під час поглибленого дослідження віршів використати опорну схему.)

Художній світ сонетів Вільяма Шекспіра:
154 сонети, створені впродовж 1592-1598 років

Провідні теми:

- ❖ оспівування образу коханої жінки;
- ❖ оспівування чоловічої дружби (під впливом філософії Платона);
- ❖ осмислення творчості як пам'ятника (вплив Горація);
- ❖ оспівування повноти, бурхливості й пристрасності земного кохання (вплив Сапфо);
- ❖ зображення трагізму самотності людини в душі ренесансного ідеалізму.

Особливості поетики шекспірівських сонетів:

- ❖ використання консейту – ускладненої розгорнутої метафори, де в чуттєво унаочнених образах зближуються далекі явища чи абстрактні поняття;
- ❖ сонети Шекспіра як автономні завершені вірші складають сюжетний цикл, який будується на розвитку стосунків між ліричним героєм, молодим другом і «смаглявою леді»;
- ❖ ліричний герой сонетів Шекспіра – найважливіша ланка у смислорозумінні цих віршових творів;
- ❖ образна система сонетів Шекспіра має своїм джерелом живу реальність
- ❖ світ почуттів ліричного героя тісно пов'язаний і зі світом природи, і з життям суспільства.

Висновок: «Звернувшись до строгої форми сонета, Шекспір вийшов за межі традиційних тем і поетичних норм. Він наповнив сонети багатим змістом, глибокою думкою, хвилюючим людським почуттям; надав їм різноманітного звучання, високої поетичної довершеності. Всі ці особливості підносять сонети Шекспіра над тогочасною англійською лірикою й дають підставу розглядати їх як новий і вищий її етап, як «вінець англійської лірики доби Відродження». (Див. Шаповалова М. С., Рубанова Г. Л., Моторний В. А. Історія зарубіжної літератури. – Львів: Світ, 1993. – С. 246.)

– Що відомо про популяризацію сонетів Шекспіра? (Вперше збірка сонетів була надрукована у

1609 році видавцем Томасом Торпом, і за життя Шекспіра сонети більше не видавалися. Нову публікацію було здійснено лише у 1640 році видавцем Джоном Бенсоном зі значними переробками, вилученнями та перестановками. Інтерес до творів Шекспіра був відроджений після майже сторічного забуття завдяки розвитку в Європі романтизму і використанню поетами-романтиками форми сонета.)

– Чи мають провідні образи сонетів Шекспіра своїх прототипів? Що про це відомо? (Два провідні образи сонетів Шекспіра, – образ Смаглявої леді та «юного друга» ліричного героя викликали в шекспірознавстві чергову низку гіпотез. Образ прекрасного юного друга дослідники розкодовують як об'єднання рис двох реальних людей, що були сучасниками Шекспіра – лорда Саутгемптона, 19-річного графа Генрі Різлі та майбутнього лорда-камергера при дворі короля Якова і юного Вільяма Герберта, графа Пемброка. Хто з них більше вплинув на Шекспіра, залишається загадкою. Розглядаючи сонети як автобіографічні твори, дослідники впродовж XIX-XX століть висловлювали різні здогадки. Парадоксом, який залишається нерозкритим до сьогодні, залишається той факт, що зі 154 сонетів 126 присвячено юному другу й лише 26 – Смаглявій леді. Ким була кохана Шекспіра – не відомо. Так, наприкінці XIX століття особливо популярною була версія, нібито за образом Смаглявої леді приховується придворна дама Єлизавети I Мері Фіттон. Уже в наш час, у 1973 році, англійський історик А. Роуз висунув нову гіпотезу, згідно з якою прототипом Смаглявої леді була донька придворного музиканта італійця Б. Бассано Емілія, одружена з Вільямом Ланье, батько якого також був музикантом при королівському дворі. Сучасний український шекспіролог М. Габлевич вважає, що образ Смаглявої леді написаний, насамперед, як виклик тогочасним канонам, а, як відомо, антиканон має бути гіперболізованим, щоб бути переконливим. Через це абсолютна приземленість образів, що характеризують кохану ліричного героя (самого поета), дає підстави сумніватися, що в сонеті 130 ми маємо справжній портрет цієї жінки.)

– Перегляньте фрагмент художнього фільму «Шекспір закоханий» або російськомовний трейлер до фільму «Шекспір закоханий». Чи відповідає кінематографічний образ коханої поета його відображенню в сонетах? Яка з гіпотез щодо прототипу Смаглявої леді, по-вашому, найбільш близька до образу, створеного Гвінет Пелтроу? Чи можна Віолу Ессекс вважати ще одним гіпотетичним прототипом Смаглявої леді?

в) аналітичне дослідження сонетів Шекспіра

(пропонуємо провести у формі презентаційних звітів динамічних груп, що працювали за випереджальними завданнями)

Звіт III динамічної групи

«Враження-розуміння сонета 130 Вільяма Шекспіра»

(текст оригіналу та варіантів перекладу дивись на сайті журналу)

1. Прослуховування (читання) сонета 130 мовою оригіналу Аланом Рікманом.

2. Виразне читання представником динамічної групи сонета 130 українською мовою (переклад Дмитра Паламарчука).

3. Інтерпретація сонета 130 Вільяма Шекспіра (за перекладом Дмитра Паламарчука:

У сонеті 130 Шекспіра розкривається його особистісне сприйняття коханої жінки. Англійський поет Вільям Вордсворт писав, що «сонети – це ключ, яким Шекспір відкрив своє серце».

Кохана ліричного героя Шекспіра далека від ренесансного ідеалу жіночої краси (кохані Данте Аліґ'єрі та Франческо Петрарки були білявками ідеальної краси і гармонійності, більш подібні до богинь, ніж до реальних земних людей). Лірична героїня, оспівана у сонеті 130 Шекспіром, – реальна і земна («кроки милої – цілком земні»). Не відповідають шляхетному ідеалові Раннього Відродження й портретні деталі тої, що хвилює уяву ліричного героя. Підтвердженням цього є перші два катрени сонета. Вона повна протилежність Беатріче й Лаурі, яких сприймали як богинь, мадонн. «Дише так вона, як дишать люди», вона чорнокоса смаглявка, яка майже нічим не вирізняється поміж іншими (а, можливо, у думці М. Габлевич є сенс – поет умисно принижує образ коханої, щоб показати, що вона йому дорога не винятковою вродою, а чимось іншим? Можливо, таким чином він кодує свої стосунки з жінкою, кохати яку не має права?). Не має вона й якихось особливих внутрішніх принад – мелодійного голосу, надзвичайної чарівності чи гострого розуму або мудрості. Вона – конкретна істота реального світу, а не божество, не абстракція. Ліричний герой Шекспіра, незважаючи на земну простоту цієї жінки, саме її вирізняє з-поміж інших: «І все ж вона найкраща...» Вона найкраща саме для нього. Хтось інший, можливо, не звернув би на неї уваги, але вона єдина, адже бачать її очі закоханого ліричного героя. У тексті сонета Шекспір йде від радикальних заперечень, своєрідного заземлення образу коханої до всього двох характеристик, які видають його істинні почуття: «кроки милої» та «вона – найкраща», які підносять її над усім світом, над усіма його принадами, досконалостями, мистецтвом. І все те, що спочатку сприймалося як заперечення, завдяки двом останнім рядкам сонета сприймається як ствердження. Поет разом з ліричним героєм не боїться зізнатися в тому, що його хвилює краса земної обраниці, нехай вона й не відповідає канонам краси, ідеалам сонетної лірики дантово-петрарківського спрямування. Можемо говорити про новаторство Шекспіра, який створює опозиційний образ коханої жінки, чия цінність для ліричного героя вимірюється лише силою його кохання до неї. Провідна ідея сонета 130 Вільяма Шекспіра – уславлення кохання реальної земної людини до іншої реальної земної людини, до жінки, такої ж, як тисячі інших, але єдиної для ліричного героя. Цим самим Шекспір стверджує абсолютне право кожної людини кохати й бути коханим (коханою) незалежно від того, чи відповідає ти особисто канонам краси. Серце закоханої людини зірка. Воно здатне побачити прекрасне, єдине й неповторне саме в коханій людині.

Запитання до класу:

– З чим у даній інтерпретації ви не погоджуєтесь, чому?

– Що ви хотіли б додати особисто від себе у модель смислорозуміння сонета 130 Вільяма Шекспіра?

Звіт II динамічної групи «Враження-розуміння сонета 116 Вільяма Шекспіра»

Прослуховування (або читанням підготовленим учнем) оригіналу сонета 116 Вільяма Шекспіра.

Виразне читання сонета 116 учнями в різних варіантах перекладу (див. на сайті журналу переклади українською мовою Дмитра Паламарчука та російською мовою Самуїла Маршака й Алли Гозун).

Інтерпретація сонета 116 за перекладами Д. Паламарчука та С. Маршака:

Сонет 116 Вільяма Шекспіра розкриває у поетичній формі його концепцію кохання. У цьому вірші образ ліричного героя й поета зливаються в одне ціле. Вирішення проблеми кохання ускладнюється ще й тим, що проблема любові, кохання постає в любовному трикутнику, де ліричний герой виявляється зайвим: «Не буду я чинити перешкоди єднанню двох сердець...». Сам закоханий, ліричний герой приймає єдино правильне, з його погляду, рішення – поступитися своєму суперникові, що став її обранцем. Це позиція жертвовного гуманізму, але, з іншого боку, – це й абсолютно тверде розуміння, що серце кожної людини має право обирати, кого кохати, й на милування нема силування, як стверджує народна мудрість. У контексті циклу сонетів, присвячених зображенню стосунків ліричного героя зі Смаглявою леді та юним другом, доречним може бути припущення, що «єднання двох сердець» стосується двох дорогих ліричному героєві людей, і хоча це болюче ранило його власне серце, він не перестає любити свою кохану й уважати другом її обранця. Навпаки, ліричний герой Шекспіра стає філософом, здатним осмислити Любов як абстрактне поняття, як морально-філософську категорію. Як він цього досягає? Через дослідження природи істинної Любові, через її вираження у метафорах («над бурі зведений маяк», «зірка провідна»), через заперечення («Любов – не блазень у руках часу»). Справжність любові для ліричного героя Шекспіра визначається її піднесеністю над світом буденності, її протиставленням часові й скороминучості всього тлінного в світі. Любов нетлінна. Порівняймо: у перекладі Маршака – «Любовь не знает убыли и тлена», «не страшны ей времени угрозы»). «Навісна стихія», «буря» у сонеті сприймаються як життєвий вир, у якому існує єдиний дороговказ – це Любов. Метафори «маяк» та «зірка» знаходяться в одній площині – площині Всесвіту: «маяк» як дороговказ у бурях земного існування, «зірка» ж більше асоціюється з дороговказом для душі людини, тією силою, що здатна піднести людину на космічний рівень. Любов сприймається на самій верхівці життєвої вертикалі, поза часом, тому що вона *вічна*. І навіть зрада коханої людини не може змінити розуміння цінності любові для ліричного героя-гуманіста і для всього людства в цілому. Вона «не блазень у руках часу» («не кукла жалкая у времени в руках») – вона сама всевладна й вічна. Час здатен «своїм серпом» зітнути усе матеріальне, земне. Любов – це категорія позачасова, духовна. Але весь парадокс у тому, що як найцінніший дар духовності й душевності, вона приходиться до смертних людей. Парадоксальною видається й позиція ліричного героя Шекспіра, зраненого в самісіньке серце.

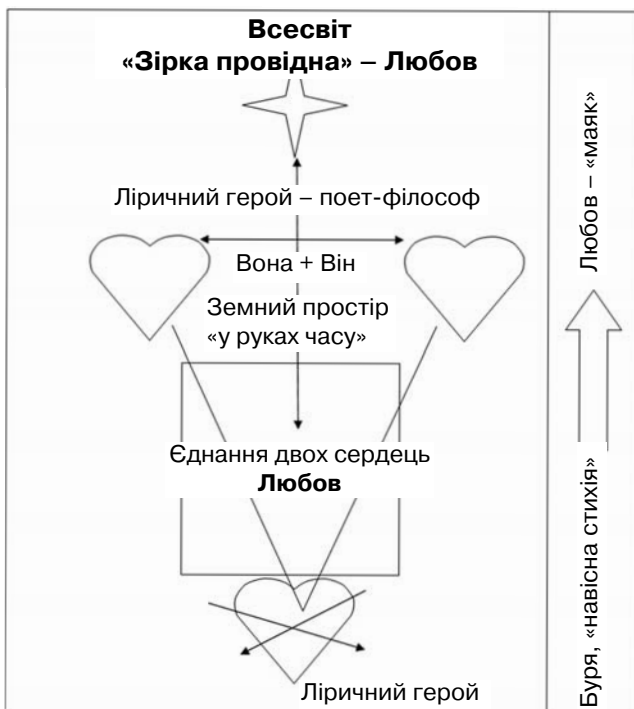
Здавалося б, з позиції логіки, він має безмежно страждати, поступившись своїм коханням. Але у цьому й проявляється велич ліричного героя Шекспіра, здатного самозречено радіти щастю іншої людини, не бути перешкодою «єднанню двох сердець». Тому в підтексті ми прочитуємо ще одну важливу лінію: кохання принесене у жертву заради дружби. Біль втраченого кохання і філософія кохання ліричного героя стають поетичними рядками, а відтак – надбанням вічності. Тому ми маємо право говорити про злиття образу автора й ліричного героя у двох заключних рядках вірша, які постають у фіналі сонета як одне ціле – **поет-філософ**, що усвідомив природу й цінність Любові і здатен її оспівати у віршах:

«Як це брехня – я віршів не писав,
І ще ніхто на світі не кохав».
(Переклад Д. Паламарчука)

«А если я не прав и лжет мой стих,
То нет любви – и нет стихов моих!»
(Переклад С. Маршака)

В обох варіантах перекладу кохання і творчість стають єдністю, аксіомою.

(Можлива побудова графічної схеми на основі смислорозуміння сонета 116:

Завдання для класу:

– Які міркування щодо сонета 116 ви ще хотіли б висловити?

– Зробіть висновок, які нюанси до повноти розкриття центрального образу Любові у сонеті 116 додали вам різні варіанти перекладу вірша?

Звіт і динамічної групи

«Враження-розуміння сонета 66 Вільяма Шекспіра»

1. Виразне читання підготовленим учнем сонета 66 мовою оригіналу.

2. Самостійне читання учнями всього класу підрядника вірша (виноситься на мультимедійну дошку або роздається на кожну парту у роздрукованому вигляді).

3. Перегляд відеофрагменту з фільму «Гамлет XXI століття» (читання сонета 66 в російськомовному перекладі О. Румера)

4. Виразне читання сонета 66 в україномовних перекладах Д. Паламарчука та Д. Паличка.

5. Аналіз сонета 66 подаємо за інтерпретацією Теплінського М. В. та Султанова Ю. І. (див.: Література. 9 кл.: Пробний підручнику для середніх загальноосвітніх шкіл з російською мовою навчання. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1997. – С. 112-114.)

«Ліричний герой сонетів Шекспіра розмірковує не лише про кохання й дружбу, але й про руйнівні сили свого часу, які прирікають на безглузду загибель і любов, і дружбу, і талант. Невимовно жорсткий і потворний світ, що оточує поета, але у десятки разів нестерпніше, коли це розумієш.

З першого рядка сонета 66 на читача звалюється безжальна правда безстрашних слів про злочинну добу. Навіщо жити, якщо сам факт життя ліричного героя робить його співучасником «мерзотностей» часу. І у відчай він кличе смерть... але випрямляється душа, протестує і рветься в надії, тому що він розуміє, що торжеству мерзотності можуть протистояти лише любов і дружба, які одвіку виправдовують життя: «...Но как тебя покинут, милый друг!» Цей рядок шекспірівського сонета, як промінчик світла у півні. «Милый друг!» – ось сенс життя. Він (чи вона) – ланка зв'язку між відчаєм і надією. І чим міцнішою є ця ланка любові й дружби, тим сильнішим є духовне єднання між ліричним героєм та «милим другом», то менше шансів має мерзота на перемог. Ось чому у Шекспіра негідники завжди самотні. Для них любов і дружба – просто нікчемні слова. Шекспір натомість у ці вічні поняття вкладає глибокий філософський сенс. Вони не лише допомагають ліричному героєві вистояти перед жорстокими ударами долі, але й підносять та сповнюють благородством душу, надихають на творчість, а творчість непідвладна силам зла. Вона безсмертна, оскільки несе нескінченну естафету добра і любові, благородної дружби та світлої віри в майбутнє, усвідомлюючи нерозривний зв'язок епох. У цьому й криється гуманістичний пафос геніальної поезії Шекспіра, його розуміння ідеалу гармонії почуттів». (Переклад з російської Ольги Гузь.)

Дослідники М. Шаповалова. Г. Рубанова та В. Моторний, оцінюючи сонетну спадщину Шекспіра, вважають, що у сонетах «на першому місці стоїть образ ліричного героя. В ньому відбивається складний і багатий світ людини Ренесансу. Ліричний герой здатний не лише на сильні почуття дружби й кохання – йому властивий широкий, всеохопний погляд на світ, активне ставлення до життя, сила думки. Поет замислюється над доступними людині засобами протидії руйнівній силі часу, утверджує перевагу духовного багатства над матеріальними цінностями, підносить значущість і невмирущу силу поезії, заглиблюється в естетичні проблеми й філософські питання, засуджує пороки і несправедливість сучасної йому дійсності...У сонеті 66 поет з болем і гнівом говорить про панування неправди і несправедливості у суспільстві».

Подвійний конфлікт ліричного героя з оточенням та з самим собою можна подолати лише пам'ятаючи про найвищі цінності людського життя – любов і дружбу, які є моральними стрижнями життя.

Завдання класу:

- Чи є у вас думки, які викликав зміст сонета 66 та розмова про нього? Викладіть їх.
- Перегляньте літературно-музичну композицію за сонетом 66 у постанові «Берлінер ансамбль (2009 року). Наскільки по-шекспірівськи вирішено провідні теми й проблеми вірша?
- Наскільки актуальними є проблеми, порушені Шекспіром у сонеті 66 в сьогоденні?

V. Рефлексія у формі дискусійної бесіди

- Що ви особисто для себе відкрили у розглянутих на уроці сонетах Вільяма Шекспіра? З чим ви не погоджуєтесь у тлумаченнях?
- Яким є наскрізний сюжет циклу сонетів Шекспіра? Обґрунтуйте.
- Визначте провідні мотиви сонетів Шекспіра. Запишіть у зошити.
- Яке почуття й чому дає ліричному героєві душевні сили?
- Спробуйте провести паралелі між сонетом 66 Шекспіра та фрагментом поеми Овідія «Чотири покоління людські». З якою добою, за Овідієм, співзвучний час, у якому живе ліричний герой Шекспіра? Аргументуйте висновки цитатами.
- Доведіть, що Шекспір є тонким знавцем людської психології та володіє історико-філософським ракурсом бачення навколишньої дійсності. Наведіть приклади з розглянутих сонетів.
- Доведіть, що центром усіх сонетів Шекспіра є його ліричний герой. Як це пов'язано з ренесансною ідеєю утвердження самоцінності людини?
- У чому полягає новаторство Шекспіра у зображенні кохання і коханої жінки порівняно з ідеалами Середньовіччя (образ Прекрасної дами) та Раннього Відродження (образи Беатріче й Лаури в сонетах Данте й Петрарки)?
- Доведіть, що любов у сонетах Шекспіра зображена відповідно до ренесансного світосприйняття і розуміння цього почуття гуманістами.

- Схарактеризуйте художню модель світу, яка постала перед вами із сонетів Шекспіра. Які художні засоби використані поетом для її створення?
 - Які найяскравіші образи сонетів Шекспіра вам запам'яталися найбільше? Чим?
 - Чи можна, по-вашому, перекладачів вважати співавторами поета? Наведіть аргументи.
 - Як текстом розглянутих на уроці сонетів підтверджується вислів Вільяма Вордсворта про те, що «сонети – це ключ, яким Шекспір відкрив своє серце»? (Осмислення епіграфа уроку.)
 - Доведіть справедливість думки О. Анікста щодо сонетної спадщини Шекспіра, яку він вважає «вінцем англійської лірики доби Відродження».
 - Перегляньте фрагмент із фільму «Шекспір закоханий» (у головній ролі Джозеф Файнс), який зображує митця у момент творчості. Наскільки, по-вашому, акторові вдалося передати атмосферу домінування кохання в душі поета, спираючись на провідні мотиви його сонетів.
- Ми залишаємо великого поета і драматурга за творчістю – він пише свою невмирущу світлу трагедію «Ромео і Джульєтта», про яку й піде мова на наступних уроках.

VI. Домашнє завдання:

- Всім:** 1. Прочитати трагедію «Ромео і Джульєтта», усно підготувати враження про твір.
 - 2. У робочі зошити записати 3-5 запитань за змістом трагедії, які викликали ваше нерозуміння.
- За бажанням:** переглянути екранізації трагедії «Ромео і Джульєтта» та підготувати усне висловлювання про відповідність кіноверсії першотексту.

VII. Аргументація і виставлення оцінок за урок

Ольга Гузь,
вчитель зарубіжної літератури НВК №26,
місто Кропивницький